

Jiří Šubrt a kolektiv

Soudobá sociologie II

**(Teorie sociálního jednání
a sociální struktury)**

Soudobá sociologie II

(Teorie sociálního jednání a sociální struktury)

doc. PhDr. Jiří Šubrt, CSc., a kolektiv

Recenzenti:

doc. PhDr. Radomír Havlík, CSc.

PhDr. Martin Kreidl, M.A. Ph.D

Vydala Univerzita Karlova v Praze

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2008

© Jiří Šubrt (za kolektiv autorů), 2008

ISBN 978-80-246-1413-7

ISBN 978-80-246-2728-1 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Obsah

Úvodem /7

Miloslav Petrusek

Neopozitivistická sociologie: Sociologie jako výzkum /9

Martin Horváth

**Herbert Blumer: Symbolický interakcionismus –
teoretické a metodologické vymezení /35**

Eva Sanigová

Etnometodologie Harolda Garfinkela /62

Jana Šilhanová

Analýza rámců Ervinga Goffmana /76

Ida Kaiserová

**Sociální konstruktivismus Petera Bergera a Thomase Luckmanna
(v zrcadle české sociologie) /102**

Josef Bernard

Osobní identita v diskurzu společnosti pozdní moderny /120

Jiří Šubrt

**Mikrosociální základy makrosociologie
v pojetí Randalla Collinse /136**

Marek Německý

Funkcionální vysvětlení v sociálních vědách /164

Jan Balon

Teorie komunikativního jednání Jürgena Habermase /185

Martin Vávra

Diskurz a diskurzivní analýza v sociologii /204

Jan Radimský

Co znamená mluvit:

Ke strukturalistické sociologii jazyka Pierra Bourdieua /222

Jiří Šubrt

James S. Coleman: Metodologický individualismus /233

Michal Peliš

Teorie her jako formální teorie racionálního rozhodování /255

Jadwiga Šanderová

Hlavní proudy teorie a výzkumu sociální stratifikace /277

Markéta Sedláčková, Jiří Šafr

**Koncept sociální koheze, důvěry a sociálního kapitálu
v sociologii /309**

Lukáš Urban

O deviaci v současné společnosti /354

Úvodem

V rozmezí zhruba jednoho roku předstupujeme opět před čtenáře, abychom jim předložili druhý díl učebních textů ze soudobé sociologie.¹ Stejně jako v předchozím případě nejde ani tentokrát o dílo, které by bylo dopředu nějak systematicky plánováno a výrazně koncepčně strukturováno,² neboť i nyní se jedná především o to, představit takové badatele a takové koncepce, které u nás zatím nebyly studentům v sociologických učebnicích dostatečně přiblíženy. Při sestavování textů sehrál dosti důležitou roli prvek kumulace několika šťastných náhod, které editorovi umožnily, aby v pravý čas přizval ke spolupráci vhodné spoluautory. Stati, které se takto podařilo uspořádat do jednoho celku, mají přes svoji různorodost několik společných jmenovatelů, na něž odkazuje titul publikace.³ Jedná se v první řadě o texty, které hovoří o živých,

¹ První díl *Soudobé sociologie* s podtitulem *Teoretické koncepce a jejich autoři* byl vydán nakladatelstvím Karolinum v roce 2007. Publikace se zabývá koncepcemi, jejichž tvůrci jsou Immanuel Wallerstein, Zygmunt Bauman, Alvin a Hedi Tofflerovi, Niklas Luhmann, Richard Münch, Anthony Giddens, Manuel Castells, Ulrich Beck, Axel Honneth, Nancy Fraser a Amitai Etzioni.

² Zájemce o systematický pohled na soudobou sociologii a sociální vědy lze odkázat na publikace: Austin Harrington a kol., *Moderní sociální teorie* (Praha, Portál 2006), *Sociologické školy, směry, paradigmata* (Praha, Sociologické nakladatelství 1994) a Jiří Šubrt, *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie* (Praha, ISV 2001). Relativně ucelený výčet jednotlivých směrů soudobé sociálněvědní teorie podává kniha Harringtonova, která začíná výkladem klíčových postav dějin sociologického myšlení (Comte, Spencer, Marx, Durkheim, Weber, Simmel) a pokračuje dále směry a tématy současnými: a) funkcionalismem (Merton, Parsons), b) interpretativismem a interakcionismem (Schutz, Mead, Goffman, Garfinkel), c) historickou sociální teorií (Eisenstadt, Elias, Moore, Tilly, Skocpolová, Anderson), d) západním marxismem (frankfurtská škola), e) psychoanalytickou sociální teorií (Freud, Lacan, Chodorowová), f) strukturalismem a poststrukturalismem (Lévi-Strauss, Derrida, Foucault), g) strukturou a jednáním (Giddens, Bourdieu), h) feministickou sociální teorií, i) modernitou a postmodernitou (Lyotard, Baudrillard, Jameson, Baumann, Habermas, Luhmann, Beck, Giddens), j) globalizací.

³ Je nutné přiznat, že se v tomto případě jedná o titul velmi rámcový a obecný, který byl pragmaticky zvolen tak, aby pod něj bylo možné zařadit tematicky velmi různorodou kolekci textů.

aktuálních otázkách soudobé teoretické sociologie. A také o texty, které navzájem spojuje hledisko sledované tematiky. V názvu knihy je to vyjádřeno pojmem sociální jednání (jež představuje jeden ze základních orientačních bodů sociologického myšlení) a pojmem sociální struktura (což je, jak známo, jakýsi jeho protipól).⁴ Komplikovaný a nejednoznačný vztah mezi těmito dvěma klíčovými pojmy představuje už po mnoho desítek let pro teoreticky orientovanou sociologii cosi jako intelektuální výzvu. Koncepce, o kterých informujeme v této publikaci, se na ni snaží odpovědět z různých – někdy blízkých, jindy dosti vzdálených – pozic a kladou přitom důraz na odlišné aspekty. V práci, kterou nyní dostává čtenářská veřejnost do rukou, se hovoří o neopozitivismu, symbolickém interakcionismu, etnometodologii, analýze rámců, sociálním konstruktivismu, biografickým přístupu, mikro a makrosociologii, funkcionalismu, teorii komunikativního jednání, diskurzivní analýze, sociologii jazyka, metodologickém individualismu a holismu, sociální směně, teorii racionální volby, teorii her, sociální stratifikaci, kohezi, důvěře, sociálním kapitálu a deviaci. To, co zatím zůstalo poněkud stranou, jsou sociologické diskuse o charakteru soudobých společností. Ty by měly přijít na řadu ve třetím plánovaném svazku Soudobé sociologie, jehož rukopis se nyní dokončuje.

Jiří Šubrt

⁴ Mezi teoretiky (Lundberg, Blumer, Garfinkel, Goffman, Berger, Luckmann, Collins, Habermas, Foucault, Bourdieu, Coleman, aj.), jejichž příspěvky k otázkám sociálního jednání a struktury jsou v této publikaci představeny, mohou čtenáři postrádat některá významná jména. Má to své důvody. Obsah učebních textů záměrně pomíjí tradiční linii výkladu teorie jednání, vedoucí od Webera přes Parsonse k Habermasovi, Luhmannovi, Münchovi a Giddensovi (uvedená linie je pouze velmi stručně naznačena v Balonově příspěvku o Habermasovi). Je tomu tak mj. i proto, že tuto oblast vývoje sociologického myšlení přibližují českému čtenáři dvě aktuální knižní publikace, jež v r. 2007 vydalo Sociologické nakladatelství. Je to práce Jana Balona *Sociologická teorie: Příběh krize a fragmentace – projekt obnovy a rekonstrukce*, a Marka Nohejla *Jednání, diskurs, kritika: Myslet společnost*. Text o Parsonsovi nebyl zařazen také z toho důvodu, že tomuto badateli byla v současné době věnována samostatná publikace (Jiří Šubrt a kol., *Talcott Parsons a jeho přínos soudobé sociologické teorii*, Praha, Karolinum 2006). Portréty Luhmanna, Müncha a Giddense se objevily již v prvním díle *Soudobé sociologie*.

Neopozitivistická sociologie: Sociologie jako výzkum¹

Miloslav Petrušek

Uvedení do neopozitivismu

Ačkoliv se o neopozitivistické sociologii v současné literatuře o *teoretické socio-logii* téměř nemluví (s čestnou výjimkou Jonathana H. Turnera [1993]), přes-to je svým faktickým vlivem a významem stále ještě jednou z nejvlivnějších myšlenkových orientací v soudobé světové sociologii: všude kde se reali-zuje rutinní (jakkoliv vysoce kvalifikovaný) empirický výzkum, je stopa neopozitivistického myšlení vždycky patrná. Vliv a specifická váha otevřeně neopozitivistického typu myšlení v posledních letech ovšem skutečně objektivně výrazně poklesly, a to úměrně tomu, jak se stávalo stále nereálnějším realizovat základní kánon neopozitivistické sociologie, totiž vybudovat sociologii jako „*přírodní vědu*“, i tomu, jak podstatně byly tyto kánony „liberalizovány“ samotnými novopozitivisty. Liberalizovaná, tedy „oslabená“ paradigmata ztrácejí příchut' zakázaného ovoce nebo aspoň čehosi radikálně či razantně vyhroceného a tím i ztrácejí na přitažlivosti.

K neopozitivismu se dnes otevřeně nehlásí téměř žádný renomovaný sociolog, zakladatel neopozitivistické sociologie *George Andrew Lundberg* se téměř necituje a přihlásit se k němu jako k učiteli či alespoň jako k předchůdci nemá dnes odvalu nikdo. Dokonce ani v důkladné studii Hynka Jeřábka o Lazarsfeldovi nenajdeme na Lundberga ani bibliografický odkaz: začíná-li empirický výzkum Lazarsfeldem, pak rozhodně *sociologie empirického výzkumu* má počátky u Lundberga.

Ostatně ani s počátky empirického výzkumu to není zdaleka tak přímočaře prosté. Lazarsfeld spolu s historikem empirického výzkumu Antho-

¹ Neopozitivismus, jehož čelnými představiteli jsou Lundberg a Lazarsfeld, označuje Juraj Schenk (podobně jako ruský sociolog Komarov nebo polský sociolog Manterys) jako „metodologický pozitivismus“ proto, že tento pozitivismus prý „nemá bezprostředního předchůdce v sociologii 19. století“ [Schenk 2003, s. 17]. V zásadě je tomu tak, ale termín neopozitivismus možná přesněji naznačuje, že jde o „třetí“ pozitivistickou vlnu – po Comtovi a Durkheimovi. Metodologický akcent jí dává její specifickou tvářnost.

ny R. Oberschallem se pokusili dokázat, že prapočátky *kvantitativního* empirického výzkumu (a o ten jde především) možno hledat u Maxe Webera. Lazarsfeld s Oberschallem citují Webera – „pouze na bázi materiálu, který je kvantitativně vyhodnocen a jehož jednotlivé části jsou propojeny do vzájemných vazeb, je možné se pokusit o konstrukci ideálních typů proletářského vědomí a mentality, a to jak z formálního, tak věcného hlediska“ [Lazarsfeld, Oberschall 1965, s. 191]. Jiní autoři nacházejí počátky empirického výzkumu u anglických reformátorů konce 19. století a marxisté v knize Bedřicha Engelse *Postavení dělnické třídy v Anglii* z roku 1842.

Nechceme-li zabřednout do neplodných sporů o tom, co bylo dříve, zda slepice (empirický výzkum) nebo vejce (sociologická teorie), setrvejme na *vymezení empirického výzkumu*, jak jej nabídl nezpochybnitelný klasik Lazarsfeld: „Užíváme termín ‚empirický výzkum‘ způsobem, který je dnes již konvencionalizován, totiž jako označení pro studium současných situací při užití rozmanitých technik, jako je dotazník, terénní pozorování (*field observation*), dostupné záznamy, s tím, že obecně dáváme prioritu kvantitativním datům, aniž zcela vylučujeme případové studie a jiný kvalitativní materiál; zřejmě také historická studia mohou být a jsou empirická a je pouze věcí terminologického nedorozumění, že oba typy výzkumu od sebe radikálně odlišujeme“ [l. c., s. 185].

George Andrew Lundberg (1895–1966):

Pokus o teoretické zakotvení empirického výzkumu

George Andrew Lundberg patří skutečně mezi „zapomenuté klasiky“, ačkoliv jeho spis *Foundations of Sociology* [1939] je fundamentálním teoretickým, ba metateoretickým („kanonickým“) textem neopozitivistické sociologie. Je pravděpodobné, že Lundberg v té knize bohužel otevřeně řekl více, než říci měl.

Lundberg totiž hází rukavici: sociologie se musí zbavit tradičního „*humanistického balastu*“, a to tím, když připustí, že „každé sociální jednání je možné a nutné vysvětlit jako interpersonální chování“. Lundberg je v tomto ohledu *radikální behaviorista* – nejen pes se chová, ale i pohyb hvězd je „chování“ a astronomie je tedy vědou o chování hvězd. Proto jsou pro sociologii nebezpečné pojmy (v tom se shoduje s Ottou Neurathem z Vídeňského kroužku 20. let) jako např. bytí, realita, věc, psychický svět, pokrok, krása, dobro, protože jen za předpokladu jejich eliminace

je možné, aby sociologové vytvořili jazyk, který by jim dovolil mluvit o zvířatech, rostlinách i lidech stejným způsobem, aniž by se mezi nimi předpokládala jakákoliv privilegia.

Doslovně vyjádřeno: „Doktrína, která hlásá, že člověk je výjimečným objektem, jehož chování nemůže být vysvětleno v tomtéž rámci jako všechno ostatní, je stará a hodná úcty. Tato kniha (tedy *Foundations*, pozn. MP) však vychází z absolutně opačného předpokladu. Z našeho hlediska kus papíru hnaný větrem je interpretován jako předmět s určitými vlastnostmi, jehož chování je reakcí na určité podněty. Stejným způsobem pohlížíme i my na chování člověka a davu, papíru a větru“ [Lundberg 1939, s. 14]. Je jasné, že v takovém pojmovém rámci nemají co pohledávat pojmy smysl, význam, kulturní hodnota, zájmy, třídní vědomí atd.

Prostě Lundberg byl příliš radikální a snad i prostořeký, když se stal prvním představitelem, ba zakladatelem „*antihumanistické revoluce*“ (tu druhou provede půl století po něm a ze zcela jiných pozic francouzský neomarxista Althusser). Lundberg totiž vyšel z kategorické teze (která ostatně taky jako jediná reprezentuje pokus o radikální „naturalismus“), jež zní: není kvalitativního rozdílu mezi *chováním* jakýchkoliv entit.

Celá lundbergovská metasociologie se pak dá shrnout takto:

- radikální behaviorismus
- důraz na metodu jako základ a garanci adekvátního poznání
- radikální operacionalismus
- dehumanizace a naturalizace sociologie
- postulát metodologického materialismu (předmětem sociologie nemohou být nemateriální entity typu vědomí, vědění, cítění, vcítování: „Jedinou realitou, která je sociologovi dána zkušenostně, je pozorovatelné lidské chování“ [l. c., s. 17]).

Lundberg se současně a programově stává nadšeným stoupencem *angažované sociologie pro status quo*, sociologie, která má sloužit dané společnosti (demokratické a tržní) a jejím základním nástrojem je *empirický výzkum*.

Východiska a premisy:

„Silný program“ neopozitivistické sociologie

Neopozitivismus slouží velice dobře jako pozadí, vůči němuž se vymezují všechny interpretativistické, fenomenologické, existencialistické etc., prostě *programově antipozitivistické* (a fakticky většinou i antiscientistické) *koncepce*, k nimž ovšem patří také kritická škola Adornova (tzv. frankfurtská škola), která – právě slovy Adornovými – chce proti „neopozitivistickému

teroru operacionalistického a naturalistického jazyka spasit jazyk filozofie a kritické sociologie novou rétorikou“ [Wiegershaus 1986, s. 534]. Co všem těmto koncepcím vadí na neopozitivismu nejvíce, jsou dvě věci:

1. pojetí *sociální funkce sociologie jako nástroje sociálního inženýrství* (z hlediska fungování a funkce sociálních institucí dané společnosti) a *adaptace* na daný sociální stav (z hlediska konkrétních individuů)
2. kategorické *gnoseologické premisy*, z nichž neopozitivismus vychází, opíraje se o modifikovaný klasický radikální empirismus, fyzikalistický operacionalismus a psychologicko-fyziologický behaviorismus.

Generální scientistickou, ale nikoliv radikální premisou novopozitivismu jsou teze, z nichž má vycházet každá věda:

1. přesvědčení o poznatelnosti světa a výchozí zpochybnění všeho, co víme a co nebylo vědecky ověřeno
2. shromažďování a hledání dat a snaha porozumět jejich významu
3. jasná formulace hypotéz a kategorický požadavek jejich verifikace (empirické testování hypotéz)
4. respektování zákonů logiky a
5. pravděpodobnostní odhad důsledků navržených opatření [Lundberg aj. 1968, s. 10].

V tomto pojetí je tedy sociální svět pouze a jen výhradně *vnějším objektivním světem*, který spočívá na „reakcích organismů vůči prostředí a v prostředí“ [Lundberg 1939, s. 5]. Tyto reakce, pokud se opakují, se stávají zvykem a jsou vědecky vysvětlitelné tak, že formulujeme hypotézy, které prověřujeme pomocí „standardních procedur: hypotéza, která se v průběhu opakovaných pozorování prováděných kvalifikovanými badateli potvrdí, získává status teoretického principu nebo zákona“ [l. c., s. 2].

Právě tyto – Lundbergem formulované – velmi silné předpoklady novopozitivistické sociologie ji od samého počátku odsoudily do pozice vždy ambivalentně přijímaného produktu sociologického uvažování. Dnes lze snad bez ostychu říci, že tyto silné předpoklady jsou jejím lesem i bídou, protože *bez nich* by zůstala nepovšimnuta a nevyvolala by tolik nesouhlasných reakcí (ale ani nestimulovala tak silně metodologické uvažování), *s nimi* se však stává (pro radikálnost formulace) vděčným námětem pro kritiku až karikaturu. Nejslavnější z nich má český čtenář k dispozici – je to Millsova *Sociologická imaginace* (srov. Mills [1968, s. 46n.], 2. české vydání vyšlo v roce [2000] a v dotisku dokonce ještě [2002]). Na ni ovšem navazuje neméně radikální kniha Alvina Gouldnera *The Coming Crisis of Western Sociology* z roku [1970], která ovšem – mimo jiné – odhalila

zajímavé paralely ve věci „služebnosti sociologie“ v sociologii západní a renovované sociologii východního bloku.

Hned při úvodním vymezení narazíme na jednu obtíž, která naznačuje, jak nesnadné je jakýkoliv směr – i směr zdánlivě tak jednoznačný, jako je neopozitivismus – klasifikačně zařadit („zaškatulkovat“). Silná ontologická premisa o „materiálním světě“ je totiž jen zdánlivě silně materialisticky redukcionistická. Právě neopozitivisté totiž jako dědici jedné z tradic tzv. *analytické filozofie*² zdůrazňovali *mimořádnou roli jazyka* – nejen jako sociálního faktu (nástroje poznávání světa a sociální komunikace), ale jako jediného nástroje, jímž můžeme své poznání světa vyjádřit. U novopozitivistů je sociologie nejvíce ze všeho a především *dobře a kriticky použitým jazykem*, tedy symbolickým systémem. Odtud také usilovná snaha o vybudování *jednotného jazyka vědy (na bázi fyziky)*: „Teze fyzikalismu hlásá, že jazyk fyziky je univerzálním jazykem vědy – to znamená, že každý jazyk každého pododvětví vědy lze ekvivalentně přeložit do jazyka fyziky. Z toho plyne, že věda je homogenní systém, v němž neexistují zásadně různé předmětné oblasti, neexistuje propast např. mezi přírodními a psychologickými vědami. Je to teze o *jednotě vědy*“ (Carnap, cit. dle [Schaff 1967, s. 92]). Odtud ale také silné povědomí, vyjádřené zejména Otto Neurathem, že *pravdivost výpovědí (teorií)* o sociální skutečnosti je garantována především tím, do jaké míry jednotlivé výroky (věty, tvrzení) dané vědy *souhlasí mezi sebou*: „Věda jako systém výroků je vždy předmětem diskusí. Výroky porovnáváme mezi sebou, s jinými výroky, nikoliv s prožitky, ani se světem, ani s ničím jiným. Všechna tato zdvojování jsou beze smyslu a patří do více či méně subtilní metafyziky, a proto je třeba je zamítnout“ [Neurath 1973, s. 36].

O tom, jak vážně věc s jazykem novopozitivističtí sociologové mysleli, svědčí i jeden zdánlivě kuriózní případ. Otto Neurath již na konci 20. let vyvinul jediný použitelný a používaný vskutku „jednotný jazyk“, nikoliv ovšem fyzikalistický, ale piktografický, a to pro městskou hromadnou dopravu ve Vídni (a Berlíně). Piktogramy, jež dnes potkáváme ve všech metrech světa, jsou výmyslem Neurathovým, nepochybně inspirovaným nejen „obrázkovými písmy“, ale také ideou jednotné vědy.

² Analytickou filozofii, z níž neopozitivisté vycházeli, vymezuje Peregrin podle Dume-tta jako „filozofii založenou na názoru, že svět lze pochopit jen pochopením jazyka“ [Peregrin 1992, s. 7]. Novopozitivistická sociologie navazuje na starší vrstvu analytické filozofie reprezentovanou Vídeňským kruhem a jeho dozríváním. Wittgensteinovské podněty zpracovaly lépe jiné sociologické koncepce, zejména konstruktivismus.

Teoretická explanace:

Nomologicko-deduktivní model vysvětlení

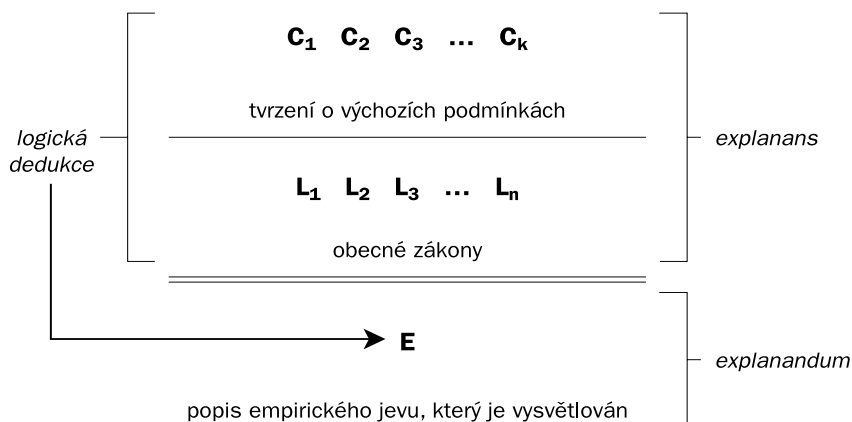
Metodologické premisy neopozitivistického myšlení lze shrnout (podle G. H. von Wrighta) ještě jinak, protože s jiným důrazem, takto:

1. metodologický *monismus* čili idea jednoty vědecké metody uvnitř plurality a diversity předmětů vědeckého výzkumu,
2. exaktní přírodní vědy, zejména *matematizovaná fyzika*, jako metodologický ideál pro všechny ostatní vědy,
3. *kauzální vysvětlení* (explanace) jako podřazení (subsumování) individuálních případů pod hypoteticky předpokládaný obecný přírodní zákon.

Pokud jde o poslední bod – jde o aplikaci proslulého Hempelova-Popperova subsumpčního modelu explanace na sociální vědy. Jde o nejznámější explanační model, který vznikl dokonce ve snaze smazat či minimalizovat rozdíly mezi přírodními vědami (jimž se vždycky přisouval status „nomotetičnosti“, že totiž mají co do činění se zákony) a historiografií (která je prototypem vědy „idiografické“, zabývající se donedávna především jedinečnými událostmi) a který má tuto strukturu:

- *explanans* (vysvětlující; to co vysvětluje; to, čím vysvětlujeme) se skládá z množiny výroků $C_1, C_2, C_3, \dots, C_k$, které vypovídají o tzv. výchozích podmínkách, a z množiny výroků $L_1, L_2, L_3, \dots, L_n$, což jsou předpokládané obecné zákony,
- *explanandum* (to, co vysvětlujeme; vysvětlované; to, co má být vysvětleno), je jednotlivý výrok E o jednotlivém případě, případně „popis jevu, který je vysvětlován“ ([Hempel, Oppenheim] in: Filosofie vědy 1968, s. 193).

SCHÉMA NOMOLOGICKO-DEDUKTIVNÍ EXPLANACE

Tedy: „Jestliže E popisuje jednotlivou událost, pak můžeme říkat, že počáteční okolnosti popsané ve větách C... společně zapřičiňují tuto událost v tom smyslu, že existují určité empirické pravidelnosti, vyjádřené zákony L..., z nichž vyplývá, že kdykoliv nastanou podmínky tohoto druhu, jenž je ukázán v C..., dostaví se událost toho druhu, který je popsán v E. Tvrzení jako L..., která hovoří o obecných a bez výjimky platných souvislostech mezi specifikovanými charakteristikami událostí, jsou obvykle zvana kauzálními nebo deterministickými zákony“ [l. c., s. 195].

Tento „nomologicko-deduktivní model explanace“ (nomologický – nomos, řec. zákon, protože předpokládá obecný zákon, případně vysoce obecnou empirickou generalizaci, a deduktivní – odvozující deduktivně jednotlivý případ z množiny tvrzení, jež tvoří premisy pro závěr) je *jeden z možných modelů vědeckého vysvětlení*, model velice žádoucí a efektivní, nikoli však jedině možný. V neopozitivistické metodologii vědy došlo k absolutizaci jeho významu, ačkoliv již ve 30.–60. letech byly v sociálních vědách rozvinuty explanační modely jiné, například funkcionální, strukturální, intencionální, samozřejmě teleologické atd. Nicméně neopozitivisté i zde postavili latku dosti vysoko: teoretizovat již neznamená (či nemělo by znamenat) pouze abstraktně spekulovat, ale ctít a respektovat určitá metodologická pravidla, poměrně rigidní a jednoznačná, a to i při výstavbě výkladových modelů, především zde.

Ideové zdroje: Pozitivismus, behaviorismus a operacionalismus

Novopozitivistická sociologie vychází z několika myšlenkových zdrojů, z nichž nejvýznamnější jsou:

1. *klasický „vítězný“ pozitivismus 19. století*: souvislost s Comtem je jednoznačná, ač nepřipomínaná, náznak durkheimovství jsme již slyšeli v Lundbergově pojetí sociálního světa jako světa „materializovaného“, zvěcněného atd.;
2. *filozofie Vídeňského kroužku*, která otevřela některá obecná metodologická témata, jež se ukázala jako svrchovaně relevantní pro sociologii, zejména:
 - a) důraz na empirický, zkušenostní původ vědy,
 - b) rozvinutí induktivní strategie výstavby vědy (věda se buduje „zdola nahoru“, od pozorování fixovaných v protokolárních větách o jednotlivých událostech přes tvorbu empirických generalizací k formulaci vědeckých zákonů),